

ՄԱՏԵՆԱԿԱՆ

PAUL PEETERS, S. J. *Une Passion arménienne de Saint-Georges.* (Extrait des *Analecta Bollandiana*, t. XXVIII, p. 249-271.) Bruxelles 1909.

Մեզի հայերու որչափ ցաւակի է հայերեւ-
նագէւներու զգալի կորուստը, նղյածափ ուրախական
է նոր հայերեւնագէւներու ծննդովը. այս վերջին-
ներու կարգն է Եղեղաւածառ Բոլուանդավառը՝ Peeters
իր Հայագիտական ուսումնական թիւնեւրուլը.
ասոնց կարգն է Վ. Գեորգոյ պարուց Հայ
խեցագորս թեառն մը քննական թարգմանութիւնը:

Թարգմանչեց հայ խմբագրութեանս յունաւ-
րէնէ թարգմանութեան ժամանակին ինդիրը թէ եւ
չէ շօպանծ, քայլ է զգակի որպիսութեւէն գիւղին
է հետեւոցներ թէ շառ հին է, առանց սակայն
մաշոցեան լեզուի ինդիր վասն կրելու է Թարգմա-
նութեան ոճին զըյա եղած գիւղուութիւնը ար-
ժանի է մատագրութեան։ Եղյն հատակուուներու
եւ լատին երկու խմբագրութիւններու նման, գի-
տեղ կու ասյ Հայոց եսոր, մեր հայերն թարգմա-
նութեան ոճն ալ թէկաւ անմամած չէ, բայց կա-
րու ի փական մշակութեան։ Տեղ տեղ պարզա-
պէ առաւել կամ նուազ պարագալու առ բառերու
կոյտ մըն է, որոնց մէջ Քերականական աղերս մը
գոնենէն հրածարելուն է բոլորպին, ուրիշ տեղեր
թէկատ բառերն այսպէս կամ պիպէս քովէ քով
և կած են, քայլ նսիսաւասութեան ընդհանուր
իրասութ անհասկանը կր մեայ, եւ այլն (թ. 250)։
Այս մժութիւններս սակայն, կրնանց ըստ Թարգ-
մանչին գիտնական ծանօթութիւններն գրեթէ
փարատած են, ըստ որում այս տարակուսական
տեղերը լւսաւորելու համար վեր իիշուած յոյն
հատակուուներէ եւ լատին խմբագրութիւններն
կատ համեմատութեան առնուած է խստերէն բնա-
գիրը եւ տեղ տեղ յառաջ բերուած է նաև
Ա. Կատարինէ Աղեքսանդրացոյն վկայաբանու-
թիւնը՝ գէորգայ վկայաբանութեան հետ ունեցած
յաստիկ աղբօրսն պահմառաւ. այս համեմատու-
թիւններով է հարկէ անհմատա տեղերն հասկապի
լեզուի կը վերաբռնի եւ հայ բնագիրն շատ մը
վրիպակները կը պրագրուին. զոր օրինակ չէ կա-
ռածուցն, (էլ 29) կ'ուզզուէ յաստիկնեցն, «

յերինա ու քեւուն (էջ 31), “յերիբոն” առավել է
բարեկարգություն (էջ 32) “առավել ու լավագություն, և...”
շարք հեղուց արին նորան, (էջ 32), պրովինտու-
լաս Ա. օրին. ունի այսպիս անունը aqua, Թարգմանիչը
կոչուի ըսթենուուլ սերբա զբուռ, “Կատարած
զարդան քարեցաւ ինքուուույ Առաջածայ, (էջ
46) կը թարգմանուի ինսպիրատա իլլի անիա ա Տեօ
վիվենտ, ըսթ այս ուղղուելով կը կարդացամի
“այս քեւուն եւ այսն”

Քանի մը անորոշ բառերու նկատմամբ
արուած ծախօթութիւններն յիշենք հաս. «Արգէ»
- չոյնց հարկանել զգութիւնորաց (Եջ 32) կը թարգ-
մանուի et velut securi contendi caput eius,
լատ. Ա. - օր. անշ «Երկաթի ու աւանց» (malloē f.),
Բ. - օր. «կապարաց» (plumbō), թարգմանիցը բառու
կ'ուղեց ուղել անշու (ascia) և այն իմաստով
այ թարգմանած է. — «Հարացյաց կանելի է ինչ
կամարին». Նախադասութիւն կը թարգմանա-
լիստ այս սուսպիդ մեծածականութիւն կամ
անձնուկ իմաստով oculo absidis) —
«բացեալ զերան նորա և եղեալ ուր ստիճ նորա
(sic. մին օր. զերանն եղ զարիսն) և զանց-
ձեւուն զնեցցին ուժցին մամլովն» (Եջ 50).
Թարգմանուած mammillas papillae սուս
(չէմպանու). — «Աշ դպջ Աստուած բաց Ալպո-
ղնեւ և Երեմայ և Արմենուայ. (Եջ 35) կը
թարգմանուի praeter... Hormisz dazm,
Արամազ մ. Երեմայ ձեւը «Հերմէս» (Erm̄es, կը
(Էրմէս, ին) նորուշան մեկ սեռական կը թարգ-
ման. յն. Էրմիւծուն ձեւը), կամ ուղելի «Երմա-
սեպը հման». «Զէկրմեսեպը, ձեւը Ոսկեր. Ես
291, ապա ուշեմն Ուրդէ՛ հետ առնչանթեւն շաւնք,
տես նաև վկայաբառնթեան» (Եջ 29) «Ասոյոց
ե ծրան և Երեմ, խօսը, ուր թարգմանուած է
Hermes ին կը Արմենու հոն յն. Յէսէ (Juppiter)ի
թարգմանութիւնն է, հման. «Անման Ձեւուն
Տայերէն Արմենու», Ոսկեր. Պաղ. Ա. 302. «Ի
կրտացւոց քաղաքին շլիփմ ինչ Եր Դոյս (Δός),
այսինքն Եւ Արմենու», անդ էջ 301. լաւագոյն է
ուրեմն թարգմանել praeter... Hermen, lovem
և այլն:

Հ. Ա ՎԱՐԴԱԿԱՆ

Սահմանը Պատմաւթիւնը. — Խայրին և ազգը, Ա. Տարիք. Եթեական-Ըստիցարան պատկերազարդ, Գ. Մազգ. 1909. զի՞ն 3 դշ. — Բ. Տարիք. Ըստիցարան պատկերազարդ, Գ. Մազգ. 1910. զի՞ն 5 դշ. — Գ. Տարիք. Ըստիցարան պատկ. Բ. ասա. 1910. ամբ. 6 դշ.:

Սեր աղջիւն ունիք Մայրէնի վլուսէ հա-
խակիթարաններու յատուկ երեք հատուններն հե-
ղինակութեամբ Միկիթար Պոնտացոյ եւ Հրատա-
րակութեամբ Ալինեաց Գրատան Շատ հաջոյքով
կը թերթեամբ եւ կը զնենք այս երեք հատուններն,
որոնց պայսի Հրատարակի առ նմաննենակ դաս-
որց կարգեն չեն. նիւթեամբ ինամով պատրա-
սուած, կոկիկ եւ մօրինակ լեզուավ յդիւսած եւ
իսկապէս մանկավարժական մեթոդով մշակուած

են. արդէն իսկ “Ա-զի՞ն յըշուջը, ի հերինակին (Յ. Թ. Գոյացան) անոնք եւ բաշխառութիւն մըն է առ այս տպագրութիւնը (Յ. Մատի Հոռեան) մարդոր ու ինամեալ, ինչպէս որ առջո ենք հաճառ թեամբ գիտել Սիւնեաց Գրասան կողմանէ հրատարակեալ գասագրոց մէջ:

Ա. Հասորն գերանական է բեւ-չ-ը-ւ-զ-գրութեամբ յօրինեալ (մեր մշ որչափ գիտենց առաջին անգամն է այս գրութեամբ քերական-ընթեցարան մը), մեծ արդինք կրնայ յառաջ բերել. արդէն քիչ ժամանակի մէջ իրարու յանդրափ (չորս) սպազրութիւնու ապացոյց են թէ որդրափ յաջող ընթեռութիւնն է Պ. Գոյացանի ընդգրկած զրութիւնն Միակ դիտազրութիւնն որ ունինք տպագրութեան մասին, այս է՛ որ ի եւ Շ, շ եւ շ գրերն շատ տեղիք (երբեմն նաև է՛ ու ա, և եւ ո) իրարու չեն զանազանութիւն, եւ տեղ տեղ գրերը պաշերը ունեն տեսնութիւն, որով ուրիշ զրի հետ կրնան շփոխուիլ. յայսնի է թէ որդրափ կարեւոր է կարդացու նոր միտոն աշակերտին համար յատկացեալ քերական-ընթեցարանի տպագրութեան որոշ եւ անսամբլ ըլլալին Տպագրական միտ շատ քիչ կայ, մեր աշքին հանդիպաններն են՝ կետպի (58), Վկրաւեցան (73), Զար (73), կր միրներ (15), նաև տեսած է՛ փինկ. տեսած են (52):

Բ. եւ Գ. Հասորներն կը բովանդակին գիրքընելի (anschaulich) եւ շահաւետ հատուածներ, կրթէ՛ համով հասով եւ կոլիկ լեզուա պատուածներ, սիրու եւ հիմել եւ առ հասարակ ծոխ յանդերով սոտնաւորներ եւն, որոնք ասիրիանաբար դասաւորած են ծամօթէ՛ անձանին եւ պարզ բարան երթալով. Ավելապէս ամբողջն այսպիսի կերպով մը պատրաստած է՛ որ գրքոյին սիրու գրուած մակավարական Ուղղողոյին հետեւելու համար առատ նիւթ եւ միջոց կ'ընծայէ Առուցչին. Համապատասխան եւ խոսն պատերներն ալ մեծաւոք էր գիրքացրենն Դասասունին ջանքերն եւ աշոկերնին համար շահաւետ եւ զօսափի կ'ընեն դասանառութիւնը. Միով բանիւ Մ-ցէնի լըշու, գերանական մանկավարդութեան աղբարիւն ննած ու մնած է, եւ մանկավարդ Հեղինակին մը ք'ըսոյշ դրութ մասութեամբ յօրինուած է այս բան է անոր արդէքին զնամատան համար:

Ի վեճոյ ներուի մեղ թելագրութիւնն մ'ընել: Ազգային միջնակարգ վարժարաններու համար շատ զգալի է պէտքն (ինքնազիր, թարգմանածոյ և աղբային լուսացոյն Լեշինակներ հատընտիր) ընթերու-ծայ գրերուն, գերանական Լեհեր-und Lesebuchներու ոճով. այսպիսի կարեւոր գործք մը յաջողութեամբ ի գլուխ հանելու համար՝ ամէն պահանջուած յասկաթիւններու օժտուած կ'երեւայ մեղի Յարգոյ Հեղինակին. եթէ այսպիսի գործքի մը ձեռնարկէ՝ այսու անհնահատէլ ծառայութիւն մը մատոցած պիտի ըլլայ աղդային կրթութեան, զան զի խակապէս յօրինածնական ինամեալ ընթեցրուածյ զըքերը կամ Հատրնտիրներ մէծապէս պիտի նպաստեն թէ մայրների յեղուին կոլիկ աւանդնուն եւ ուսունակ:

Թէ աշակերտաց միտքն իրապէս օգտակար եւ հարկաւոր զիտեկիբներով պարարտացրնելու եւ սիրոն այսիւ դդածութիւնով կրթելու:

Հ. Պ. Զ.

ԽԱՆԻՒԹ ԽԱԾԿՈՒԹ. — Աշխարհագրութիւն (պատկերագոր ու բարտիսաւոց), Միջնն դասընթացք, Բ. տպդ. 1910, գիւն 10 դր.:

Այս դասադիրքն ալ նմանապէս Մատթէուս սեան մարզոր սպազրութեամբ Սիւնեաց գրասան կոյնանէ հրատարակուած է: Հեղինակին Պր. Խաչկոնց, արդէն հանրածանօթ է իր հրատարակած թեորաւոր եւ ինամեալ դասագրելորդ. այս կարուն է ննաւ ներկայ Սշխարհագրութեան դասագրիքն կոկիկ եւ մարզոր լեզուով, ծննդաւալ բայցմաթիւ պատկերներով եւ (նաև գունաւոր) քարտեներով, որոնք ուսանողին հաճոյք եւ դիւրուարին կը մատոցանենք: Բնաման է օսմաններ եւ երկիններ վայրութիւնու վայր ընդարձակգոյն հօսուած է. եւ Սահմանադրութեանն ետքը տրուած աղաւութիւնն գործածելով՝ հայկական գաւառներու վայր աւելի ծանրացած է: Պատմուած անունները նորոգոյն անտառն գիտական գիտական եղած են, որոնք պատուածեան գասին մեծ օգնուածին կիսան ընկանել. Միով բանին իր տեսակին մէջ լուսադոյն դասագրիքն է, եւ աշխարհագրութեան ուսումն հսկել կ'ընծայէ ուսանողաց:

Դասասունանի հին Հայուստանի աշխարհաց դրսթեան կմախիք մըն ալ ունի, որ լաւ է ի բրեւ օջախն միջոց Հայոց պատմութեան, սակայն առանց աշխարհացոյց տախտակի անմարսիք եւ անօգուտ է այս կմախիքն, քարտէս մըն ալ ասոր նորիքուու էր: Ավելակագրական տեղեկութիւնք դրսին ետքն առանձն տախտակի մը վայր ամփոփուած են, որ լաւ է ընդհանուր եւ ամինք տեսութիւնն մը սահանարու համար. սակայն մարմնոյն մէջ՝ գէթ նշանաւոր քաղաքաց եւն առջեւ թուանշանին բայցարձակ բացահայտութիւնն բառ մէջ, եւ վախ կայ որ աշակերտն վճական տեղեկութիւններն բոլորովին զորկ մնայ. վասն զի գործնական չէ սորված միջոցին մօրինակի ետեւի տախտակին մէջ թուանշանները վիտուել, եւ փրամուութիւնն կը սորվեցնէ որ աշակերտը չեն վիտուեր յօրինեց համար ոչ այնչափ հաճելի թօւանշաններն էնդհանրապէս տերութեան մը բնական տեղեկութիւններն բոլորովին զորկ մնայ. վասն զի յիշատակուած կոնքն, ունանց ալ ինչ ցեղէ ըլլալն. եւն: Վիեննա քաղաքին մէջ կարելի էր յիշել անշուշու վիեննական Մինիթարեանց վանին ու տպարանը, քանի որ ուրիշ աեղերնուուազ կարեւոր տեղեկութիւնք չեն մոռցուած:

Հ. Պ. Զ.